

TÕENDAMISKOORMUS VS TÕE MONOPOL KINDLUSTUSVAIDLUSTES

Ettekanne konverentsil „Eesti ja Euroopa kindlustusõiguse aktuaalsed väljakutsed“

Vandeadvokaat Marika Oksaar

22.03.2019

Millest juttu tuleb?

- Tõendamiskoormus kindlustusvaidlustes
- Kahjukindlustus, ennekõike varakindlustus
- Milles on probleem?
- Võimalik lahendus
- Ennekõike Eesti õigus ja kohtupraktika

Tõendamiskoormus

- TsMS § 230 lg 1 (*Kumbki pool peab hagimenetluses tõendama neid asjaolusid, millele tuginevad tema nõuded ja vastuväited*) ja kohtupraktika
- Kindlustusvõtja peab tõendama kindlustusjuhtumi saabumise ja kahju suuruse.
- Kindlustusandja peab hüvitamisest keeldumiseks tõendama, et
 - kindlustusvõtja rikkus kindlustuslepingut ning rikkumise mõju ja selle ulatust või kindlustusvõtja süüd (VÕS § 452 lg 2; § 445 lg 2);
 - kindlustusvõtja rikkus koostöökohustust ning seeläbi kindlustusandjale kahju tekkimist või kindlustusvõtja tahtlust (VÕS § 449).

Milles on probleem?

- Kindlustusvõtjal on informatsiooni monopol nii kindlustusriski suurust mõjutavate asjaolude kui ka kahjujuhtumi asjaolude osas.
- Kindlustusandja peab tõendama asjaolusid, mis on kindlustusvõtja kontrolli all ja milles kindlustusvõtjal on info monopol.
- Kindlustusandja võimalused informatsiooni koguda ja/või kontrollida ja tõendeid koguda on piiratud.
- Kindlustusriski õigeks hinnastamiseks peab kindlustusandjal olema võimalik nii riski realiseerumise tõenäosust kui ka võimalikku kahju hinnata.
- Kindlustusriski määratlemise ja piiritlemise osas on kokkuleppevabadus oluliselt piiratud.

Kindlustusandja tõendamiskoormus - rikkumine

Kindlustuslepingu rikkumine kindlustusvõtja poolt (RKTKo 3-2-1-17-06 p 11)

- *VÕS § 448 lg 2 ei reguleeri asjaolude tõendamise koormuse jagamist. Kindlustusvõtja peab tõendama kindlustusjuhtumi saabumise ja kahju suuruse ning kindlustusandja hüvitise väljamaksmisest keeldumise õigustamiseks tõendama, et kindlustusvõtja rikkus kindlustuslepingut (sh ohutusnõudeid).*
- *Hea usu põhimõttest tulenevalt võib asjaolude tõendamise koormuse poole kahjuks ümber pöörata, kui ta rikub seadusest või lepingust tulenevat asjaolude tuvastamisele kaasaaitamise kohustust.*

Kindlustusandja tõendamiskoormus – põhjuslik seos – üldpõhimõtte kindlustusvaidlustes

Põhjuslik seos kindlustuslepingu rikkumise ning juhtumi toimumise ja/või tekkinud kahju vahel (RKT Ko 3-2-1-136-14 p 14; 3-2-1-10-09 p 12-13)

- *VÕS § 452 lg 2 ja § 445 lg 2 võimaldavad kindlustushüvitist vähendada vaid ulatuses, mille võrra mõjutas kindlustusvõtja hoolsuskohustuse rikkumine kindlustusjuhtumi toimumist. Kas ja kuivõrd mõjutas kindlustuslepingu rikkumine kindlustusjuhtumi toimumist, peab VÕS § 445 lg 2 ja § 452 lg 2 p 2 kohaldamiseks tõendama kindlustusandja.*
- *Väljastatud ei ole siiski kindlustusandja vabanemine kindlustuslepingu täitmise kohustusest, kui kindlustusrisk suurenes ainuüksi kindlustusvõtja kohustuse rikkumise tõttu.*

Kindlustusandja tõendamiskoormus – põhjuslik seos – üldpõhimõtte kindlustusvaidlustes

Põhjuslikku seost ei saa eeldada (RKT Ko 3-2-1-112-14 p 12-13)

- *Olukorras, kus õnnetusjuhtumi asjaolud ei ole teada, ei saa kohus pidada õnnetusjuhtumi ainukeseks põhjuseks hageja alkoholijoovet, sest asjaolude ebaselgusest tingituna ei ole samamoodi välistatud, et õnnetusjuhtumit mõjutas mõni muu kõrvaline asjaolu.*
- *Hageja seisundi saab lugeda kindlustusjuhtumi ainukeseks põhjuseks vaid siis, kui kohtute tuvastatud asjaolude kohaselt ei ole kindlustusjuhtumi saabumist mõjutanud mõni muu kõrvaline asjaolu.*

Kindlustusandja tõendamiskoormus – põhjuslik seos - leevendus (RKT Ko 3-2-1-112-14 p 13)

- *Arvestades, et enda tahtlik viimine alkoholijoobesse suurendab üldjuhul igat liiki õnnetusjuhtumi saabumise riski, ei saa hea usu põhimõttest tulenevalt kindlustusvõtja tugineda kindlustusjuhtumiks peetava õnnetusjuhtumi põhjusele peale tema enda alkoholijoobe juhul, kui kindlustusandja on tõendanud, et õnnetus juhtus olustikus, mis mõistlikult võttes ei kujutanud endast riski tavaseisundis (st kainele) inimesele.*
- *Seega peab kostja asja uuel läbivaatamisel tõendama, et hagejaga toimunud õnnetuse koha olustik oli eelnimetatud tähenduses turvaline. Kui kohus selle tuvastab, siis peab hageja kostja käest kindlustushüvitise saamiseks tõendama, et õnnetusjuhtumi põhjuseks oli muu väline asjaolu, mille tõttu ei saa enam lugeda alkoholijoovet õnnetusjuhtumi ainsaks põhjuseks.*

Kindlustusandja tõendamiskoormus – põhjuslik seos – leevendus

- *Sõiduki juhtimine alkoholijoobes kui raske liikluseeskirja rikkumine võib olenevalt asjaoludest olla olukorras, kus liiklusõnnetuse toimumist ei ole mõjutanud teise sõidukijuhi tegevus ega mingi muu kõrvaline asjaolu, liiklusõnnetuse toimumise otseseks ja ainukeseks põhjuseks. (RKTko 3-2-1-10-09 p 12)*
- *Kui vaidluses ei ole esile toodud muid asjaolusid, mis oleksid liiklusõnnetuse tekkimisele kaasa aidanud, siis saab järeldada, et liiklusõnnetuse põhjustas isiku juhtimine, kellelt oli juhtimisõigus ära võetud. (TlnRko 2-16-9064 p 11)*

Kindlustusandja tõendamiskoormus – süü

- **Üldpõhimõte:** VÕS § 103 lg 1: *Eeldatakse, et kohustuse rikkumine ei ole vabandatav. Kohtupraktika: Sellest sättest tulenevalt eeldatakse ka lepingut rikkunud isiku süüd (RKTko 3-2-1-171-10 p 17).*
- **Kindlustusvaidluses:** *Kuna käesolevas asjas ei otsustata hageja tsiviilvastutusest vabastamise küsimust, siis pole kohaldatav VÕS § 103 lg 1 teine lause, mille järgi eeldatakse, et rikkumine pole vabandatav. Seega võib sõltuvalt kindlustuslepingus kokku lepitust lisaks ohutuseeskirjade rikkumise tõendamise koormusele kostjal ÜL p 7.2.2 alusel hüvitise maksmisest keeldumiseks lasuda ka hageja süü tõendamise koormus. (RKTko 3-2-1-17-06 p 14)*

Kindlustusriski suuruse hindamine kindlustuslepingu sõlmimisel

- VÕS § 440 lg 1:
 - *Kindlustusvõtja peab lepingu sõlmimisel teatama kindlustusandjale kõigist talle teada olevatest asjaoludest, millel on nende olemusest tulenevalt mõju kindlustusandja otsusele leping sõlmida või teha seda kokkulepitud tingimustel (olulised asjaolud).*
 - *Eeldatakse, et oluline on asjaolu, mille kohta kindlustusandja on otseselt kirjalikku taasesitamist võimaldavas vormis teavet nõudnud.*
- Kas kõik, mille kohta kindlustusandja ei küsi, on ebaoluline?
- Mille kohta küsimist saab kindlustusandjalt eeldada?
 - Elementaarsed asjaolud?
 - Eripärane asjaolu?

Kindlustusriski suuruse hindamine kindlustuslepingu sõlmimisel

- Elementaarsete ja esmaste kohustuste kohta (nt juhtimisõiguse olemasolu) ei pea küsima; kindlustusvõtja peab informeerima (TInRKO 2-16-9064 p 14)
 - *Kuigi viidatud peatükis ei ole selgesõnaliselt sätestatud kindlustusvõtja kohustust teavitada kindlustusandjat nimetatud kohustusest ja kuigi sellist kohustust ei tulene otsesõnu ka muudest lepingutingimustest, on nõue, et kindlustatud sõidukit tohib juhtida üksnes juhtimisõigusega isik, elementaarne ning üks esmaseid kohustusi, mida kindlustusvõtja peab tagama. Sellest tulenevalt peab kindlustusvõtja teavitama kindlustusandjat ka sellest, kui kindlustusvõtja kavatseb elementaarseid ohutuse ja riskide maandamise nõudeid rikkuda.*
- Samas nt kasutusloa osas on kohtud leidnud, et kindlustusandja peaks ise kontrollima.

Kindlustusvõtja teavitamis- ja kaasaaitamiskohustus pärast kindlustusjuhtumi toimumist

- Kindlustusvõtja peab kindlustusjuhtumi toimumisest kindlustusandjale teatama (VÕS § 448 lg 1).
- Kindlustusandja võib nõuda kindlustusvõtjalt lepingu täitmise kohustuse kindlakstegemiseks vajalikku teavet (VÕS § 448 lg 2).
- Tõendite esitamist võib nõuda niivõrd, kuivõrd kindlustusvõtjalt võib mõistlikult oodata nende esitamist (VÕS § 448 lg 2).
- Kui kindlustusvõtja rikub teavitamiskohustust
 - ja kindlustusandjal tekib rikkumise tagajärjel kahju, võib kindlustusandja selle ulatuses täitmise kohustust vähendada (VÕS § 449 lg 1);
 - tahtlikult, vabaneb kindlustusandja täitmise kohustusest (VÕS § 449 lg 2).

Ebapiisav või valeinformatsioon väidetava kindlustusjuhtumi kohta

- Kindlustusvõtja on (üldjuhul) see, kes teab, mis tegelikult juhtus.
- Kindlustusandja ei tea, mis ja miks juhtus.
- Hüvitise saamine oleneb kindlustusvõtja poolt edastatud informatsioonist. Ajend infot varjata või moonutada või edastada valeinformatsiooni.
- Kindlustusandjal on keeruline tõendada tegelikke asjaolusid ja/või seda, et kindlustusvõtja (tahtlikult) valetab.
- Mida üldsõnalisem on kindlustusvõtja poolt antud teave juhtumi kohta, seda keerulisem on kindlustusandjal tõendamiskoormust täita.

Ebapiisav või valeinformatsioon väidetava kindlustusjuhtumi kohta

- Kui lai on kindlustusvõtja teabe andmise kohustus nii ajalises kui ruumilises plaanis? Kas piisab väitest, et toimus avarii?
 - mitte igasugune liiklusõnnetus, mis on toimunud mis tahes asjaoludel ja olenemata sellest, kes on selles õnnetuses süüdi – ei ole kindlustusjuhtum. Kindlustusandja vastutus ei ole kindlustuse mõtte kohaselt absoluutne, vaid sõltub tegelikest asjaoludest. Seetõttu seadus (VÕS §-d 448-449) sätestab kindlustusvõtja kohustuse esitada kindlustusandjale lepingu täitmise kohustuse kindlakstegemiseks täielikku ja tõest teavet ning tõendeid (RKTKo 3-2-1-88-04 p 7).
- Kui palju võib kindlustusvõtja enda ütlusi muuta?
 - *Kui asjaolud võimaldavad väita, et teave ei ole tõene, ei saa seda lugeda kohustuse täitmiseks VÕS § 448 lg 2 I lause mõttes. Kui kindlustusvõtja rikub § 448 lg 2 II lauses sätestatud kohustust, vabaneb kindlustusandja täitmise kohustusest (VÕS § 449 lg 2 alusel) (TlnRko 2-12-51209).*

Võimalik lahendus

- Kindlustuspraktika jooksev muutmine vastavalt kohtupraktikale.
- Kohtupraktika kujundab välja tüüpjuhtumid ning täpsustab tõendamiskoormuse jaotust.
- Seadusmuudatus, nt tõendamiskoormuse täpsustamine (presumptioonid), fiktsioonid, kindlustusvõtja kohustuste täpsustamine, lepinguvabaduse suurendamine.

Kohtupraktika

Kohtud on teatud juhtudel põhjuslikku seost (sisuliselt) eeldanud - sõiduki juhtimine juhtimisõiguseeta isiku poolt on riski suurendus ja liiklusõnnetuse ainuke põhjus:

- *pidi hagejaga sarnane mõistlik kindlustusvõtja mõistma, et kui ta annab sõiduki kasutada mõnele sellisele isikule, kellel ei ole juhtimisõigust kunagi olnud või kellelt on juhtimisõigus karistuse korras ära võetud ja kes peab juhtimisõiguse taastamiseks sooritama positiivselt eksami, ei saa kindlustuskaitse kehtida selliselt nagu see kehtib siis, kui kindlustatud sõiduki kahjustumine oleks toimunud juhtimisõigusega isiku poolse juhtimise korral. /.../ Juhtimis-õigusega isiku poolt juhitud sõiduki riski on võimalik hinnata. Olukorras, kus sõidukit juhib isik, kelle puhul on riik otsustanud, et isikult tuleb mingil põhjusel juhtimisõigus ära võtta, on kindlustatav risk ilmselgelt erinev riskist, mis esineks juhtimisõigusega sõidukijuhi puhul. /.../ Ilma juhtimisõiguseeta juht ei tarvitse põhjustada õnnetusjuhtumi tekkimist kohe esimesel sõidukorral, samas ei tähenda see, kui juhtimisõiguseeta juht on mõnda aega ilma õnnetusi põhjustamata sõidukit juhtinud, et tema juhtimisoskused ja juhi omadused oleksid samaväärsed juhtimisõigusega juhi omadega. Pigem viitab juhtimisõiguseeta juhtimine juhi kalduvusele rikkuda teadlikult liiklusreegleid. (TlnRKO 2-16-9064 p 7, 10, 13)*

Kohtupraktika

Kohtud on teatud juhtudel jaatanud tõendamiskoormuse ümberpöördumist

- Kaasaaitamiskohustuse rikkumine:

Hea usu põhimõttest tulenevalt võib asjaolude tõendamise koormuse poole kahjuks ümber pöörata, kui ta rikub seadusest või lepingust tulenevat asjaolude tuvastamisele kaasaaitamise kohustust (3-2-1-17-06 p 11).

- Negatiivne asjaolu:

negatiivse asjaolu (võla puudumine) tõendamise võimalused on piiratud. Seetõttu piisab hagejale enda tõendamiskoormise täitmiseks, et ta põhistab (teeb usutavaks TsMS § 235 mõttes) (3-2-1-177-14 p 11).

- Asjaolu on vastaspoole kontrolli all:

Hea usu põhimõttest tulenevalt on võimalik, et asjaolu tõendamise koormus pöördub eelduste esinemise võimalikkusele viitavate asjaolude esitamise järel ümber, eelkõige kui tõendada tuleb asjaolu, mille esinemine on kostja kontrolli all, hagejal ei ole objektiivselt võimalik tõendeid esitada ja kostja keeldub asjaolu tõendamisele kaasa aitamast. Kui hageja on asjaolu esinemise tõenäosust põhistanud, peab kostja tõendama asjaolu esinemise puudumist. (RKTko 3-2-1-173-12 p 17)

Kohtupraktika vs seadusmuudatus

Kohtupraktika kujundatud tüüpjuhtumid või seadusemuudatus, nt

- Lepinguvabaduse suurendamine ehk kindlustamatute riskide kataloog
- Seaduses sätestatud eeldused (presumptioonid) ehk tõendamiskoormuse muutmine, nt
 - põhjusliku seoses või süü osas;
 - vastuolulise info edastamise korral.
- Kindlustusvõtja teabe andmise kohustuse (kaasaaitamiskohustuse) täpsustamine.

Seaduses sätestatud eeldused

- Liikluskindlustuse puhul eeldatakse (LKindIS § 53 lg 3) näiteks, et sõidukijuht põhjustas kindlustusjuhtumi seetõttu, et
 - ta ületas lubatud sõidukiirust 41 kilomeetrit tunnis või rohkem;
 - eiras tahtlikult liiklusjärelvalve teostaja peatamise märguannet (LS § 200 lg 1);
 - tal ei ole vastava kategooria või alamkategooria mootorsõiduki juhtimisõigust;
 - ta ei täida juhile ja mootorsõidukile kehtestatud ja juhiloale märgitud nõudeid.
- RKTko 2-15-11797 p 10: *tuleneb LKindIS § 53 lg 2 p 3 ja lg 3 koostoimest eeldus, et kui liiklusõnnetuse põhjustanud sõidukijuhil puudub mootorsõiduki juhtimise õigus, siis põhjustas ta kindlustusjuhtumi juhtimisõiguse puudumise tõttu ning vastupidist peab tõendama sõidukijuht. /.../ kindlustusandjal peab olema õigus eeldada, et liikluses osalevatel juhtidel on juhtimisõigus.*
- Automaatselt see eeldus muudele kindlustuslepingutele ei laiene (RKTko 3-2-1-10-09 p 14: *liikluskindlustusseadus sätestab liikluskindlustuse kohustusliku kindlustusena ning selle seaduse sätted ei ole kohaldatavad vabatahtliku sõidukikindlustuse lepingule*).

Kindlustusvõtja teabe andmise ja kaasaaitamiskohustuse täpsem reguleerimine

- Kindlustuslepingu sõlmimise eelse teabe andmise kohustuse täpsustamine:
 - kindlustusandja võib eeldada kindlustusvõtja seaduskuulekust; selle puudumine on oluline asjaolu, millest kindlustusvõtja peab teavitama.
- Kahjujuhtumijärgse teavitamis- ja kaasaaitamiskohustuse täpsustamine
 - Kindlustusvõtja väited peaks hõlmama kõiki asjakohaseid asjaolusid (*burden of pleading*), mitte jääma üldsõnaliseks.
- Tõendamisstandardi leevendamine valetamise tõendamiseks
 - Piisab, kui kindlustusandja põhistab kindlustusvõtja jutu ebausutavuse;
 - Presumptioon - vastuoluliste ütluste puhul pöördub tõendamiskoormus ümber;
 - Fiktsioon – X-kordne ütluste muutmine loetakse tahtlikuks valetamiseks.
- Valetamise rangem sanktsioneerimine.

Kokkuvõtteks

- Lepinguvabaduse piirang – tõendamise üldpõhimõte – tõendamiskoormuse leevendused – regulatsiooni täpsustamine
- Kindlustusõigus kui muu õigusruumi osa
- Kindlustusriski piiritlemise praktiline võimalikkus
- Riski hindamise ja õige hinnastamise võimalikkus

NOVE

ADVOKAADIBÜROO

TÄNAN!

Marika Oksaar

Advokaadibüroo Nove OÜ

Estonia pst 9, 10143 Tallinn

+ 372 610 80 10 | nove@nove.ee | nove.ee

Andrus Kattel | Arsi Pavelts, PhD | Heili Püümann | Kaija Riismaa | Karin Sein, dr.iur. | Kristjan Tamm

Marika Oksaar | Urmas Volens, dr.iur. | Veikko Puolakainen | Mari Matjus | Maret Kruus | Triin Tiru | Veiko Vaske